

УДК: 329(497.11):323.173(497.115)“2000/2008“ Српска политичка мисао
Примљено: 2. новембра 2009. број 4/2009.
Прихваћено: 10. децембра 2009. год. 16. vol. 26.
Оригинални научни рад стр. 393-420.

Урош Шуваковић

*Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици*

ПАРТИЈЕ У СРБИЈИ И КОСОВО И МЕТОХИЈА (2000-2008)

Сажетак

Две промене су одредиле промену у програмским ставовима политичких партија у Србији у односу на проблеме на Косову и Метохији: а) стављање јужне српске покрајине под привремену управу Организације Уједињених нација (ОУН) 1999. године, која је омогућена Резолуцијом 1244 Савета Безбедности Уједињених Нација и чиме је окончана агресија НАТО на нашу земљу, а истовремено читав политички процес решавања овог проблема максимално интернационализован, и ОУН потпуно увучене у наставак његовог решавања; б) Петооктобарске политичке промене у Србији 2000. године довеле су на власт оне политичке партије које су у претходној деценији биле опозиција, и у таквом статусу нису се много, чак уопште, изјашњавале о косовским проблемима, а када су то чиниле углавном су пратиле ставове западних влада по том питању, па се сазнањем те чињенице може разумети и једнодеценијска еволуција њихових програмско-политичких ставова од залагања за укидање аутономских покрајина у Србији, уз предлагање читавог спектра радикално-националистичких и шовинистичких мера, до залагања за широку покрајинску аутономију.

Многе политичке партије у Србији су званично усвојиле потпуно нове политичке програме у првим годинама 21. века. Оне које то нису урадиле, извршиле су ревизију постојећих програмских докумената кроз различите конгресне резолуције, декларације и сличне документе. Многи мање или више екстремни

захтеви са почетка последње деценије 20. века испоставило се да су били не само популистички, засновани на говору мржње, него и нереализујући. Међутим, одбацивање таквих ставова је у случају неких партија водило у супротност, што им је прибавило позицију антисрпског програма са ставом који је фаворизовао признавање независности Космета. Осим таквих партија, још неке нове партије настале након Петог октобра у Србији заступају такав став. Идентификација таквих политичких ставова у „не-мањинским партијама“ (партијама које не представљају само националне мањине) пре 5. октобра 2000. године било је незамисливо у Србији.

Историјски низ догађања потврдио је озбиљност основе програмских ставова оних политичких партија које су доследно заступале примену аутономије Космета у Србији. Имајући то у виду, било би оправдано закључити да ће напор за сачување Косова и Метохије у Србији наставити да буде један од глобалних друштвених циљева у Србији, са циљем да се овој покрајини да статус суштинске аутономије.

Кључне речи: Косово, Србија, прва деценија 21. века, програмски партијски ставови

I

УВОДНО РАЗМАТРАЊЕ

Крај другог и почетак трећег миленијума донео је значајне промене на политичкој и уопште друштвеној сцени Србије. Без претензије да их све побројимо, сматрамо да су две од њих детерминирајуће деловале на однос и формирање политичких ставова политичких партија у Србији према проблемима на Косову и Метохији (у даљем тексту: Космету), и то: а) стављање јужне српске покрајине под привремену управу Организације Уједињених нација (ОУН) 1999. године, што је учињено резолуцијом 1244 Савета безбедности ОУН, чиме је окончана агресија НАТО на нашу земљу, а истовремено читав политички процес решавања овог проблема максимално интернационализован, а ОУН су потпуно инволвиране у наставак његовог решавања; б) петооктобарске политичке промене у Србији 2000. године су на власт довеле оне политичке партије које су у претходној деценији биле опозиција и у таквом статусу нису се много, чак уопште, изјашњавале о косовским проблемима, а када су то чиниле углавном су пратиле ставове западних влада по том питању, па се са сазнањем те чињенице и може разумети једно-деценијска еволуција њихових програмско-политичких ставова од залагања за укидање аутономних покрајина у Србији, уз предлага-

ње читавог спектра радикално-националистичких и шовинистичких мера, до залагања за широку покрајинску аутономију¹⁾.

Једна од карактеристика прве постпетооктобарске Народне скупштине била је и многобројност политичких партија које су ушле у њен сазив²⁾. Та одлика неће нестати у читавом посматраном периоду ни у каснијим сазивима Народне скупштине. Ипак, ако се пође од критеријума успешности политичких партија³⁾, а он нам је најбољи индикатор и њиховог утицаја, у погледу тога чији су програмско-политички ставови у вези са проблемима на Космету довољно релевантни за формирање укупне политике Србије према овом питању да би били предмет наше пажње, издвајају се: Демократска странка (ДС), Демократска странка Србије (ДСС), Социјалистичка партија Србије (СПС), Г17+, Српска радикална странка (СРС), Српски покрет обнове (СПО), Либерално-демократска партија (ЛДП) и Српска напредна странка (СНП)⁴⁾.

Политичке промене у Србији, извршене 5. октобра 2000. године, суштински су промениле политичку сцену Србије и однос политичких снага на њој. Не ради се само о томе да су странке из опозиције у претходном периоду дошле тог датума на власт, већ се ради о укупном преобликовању политичке сцене Србије. СПО, не-

1) У. Шуваковић: „Партије у Србији и Косово и Метохија 1990-2000“, „Национални интегрес“, бр. 3/2009, Институт за политичке студије.

2) Заправо, у нови сазив Народне скупштине Републике Србије, изабран на децембарским изборима 2000. године, ушле су свега четири веће политичке групације: коалиција Демократска опозиција Србије (ДОС), која је имала више од 2/3 посланичких мандата, Социјалистичка партија Србије (СПС), као највећа опозициона партија са 37 освојених посланичких места, Српска радикална странка (СРС) и Странска српској јединства (ССЈ). Међутим, коалиција ДОС је у свом саставу имала чак 18 политичких партија, од којих су неке биле потпуно минорни, локалног значаја, док су друге биле велике политичке странке. Ипак, окосницу ДОС-а чинила је Демократска странка (ДС) Зорана Ђинђића и Демократска странка Србије (ДСС) Војислава Коштунице, која је добила на значају због тога што је Коштуница постао председник Савезне Републике Југославије октобра исте године. Осим странака, ову коалицију је подржавала и невладин организација Г17+, чији су чланови такође учествовали у парламенту и извршној власти.

3) У. Шуваковић: „Инструменти мерења успешности политичких партија“, „Зборник Матице српске за друштвене науке“, бр. 118-119, Нови Сад, 2005. стр. 395-403

4) Српска напредна странка је настала 2008. године издвајањем из Српске радикалне странке др Војислава Шешеља. Тај расцеп је предводио Шешељев партијски заменик Томислав Николић, у чему га је подржало неколико чланова најужег партијског руководства и 20-ак народних посланика. На тај начин су „напредњаци“ стекли парламентарни статус који, још увек, није проверен на парламентарним изборима. Имајући у виду чињеницу да је реч о људима који имају континуитет бављења политиком, да су у међувремену држани локални избори у неколико општина у Србији (укључујући и две велике београдске општине – Земун и Вождовац) на којима је СНС остваривала убедљиве резултате освајајући највећи број гласова бирача, основано је претпоставити да ће на неким наредним скупштинским изборима парламентарни статус ове странке бити неспоран. То је и разлог њеног увршћивања међу наведене партије чије ставове сматрамо релевантним за креирање политике Србије према проблемима на Космету.

када најјача и најмоћнија опозициона странка, није прешао изборни цензус, што ће се поновити и на изборима 2007. године, када је такође самостално наступио. Каснији развој догађаја, а нарочито сукоб између две најзначајније политичке партије унутар ДОС-а, ДС и ДСС, али и подела унутар СРС 2008. године чије последице није могуће још увек сасвим прецизно сагледати, довешће до прерасподеле односа политичких снага. СРС ће значајно ојачати и од ванредних парламентарних избора 2003. године до данас имаће статус највеће опозиционе партије у Србије и најбројније партијске посланичке групе у Народној скупштини с обзиром на чињеницу да су они увек самостално наступали на изборима, задобијајући по око 80 посланичких мандата у сваком од скупштинских сазива; СПС, под огромним притиском политичког прогона својих угледних чланова, нарочито у прве три године владавине ДОС-а, растрзана унутарпартијским сукобима због чињенице да се шеф странке налази у хашком затвору и да и поред тога ужива огромну подршку чланства да остане на челној позицији, али да истовремено има много претендента у самом руководству странке који би хтели да преузму најзначајнију позицију у партији, не бирајући много средства како да то учине и лако се одричући програмских опредељења Партије уколико то налаже дневнополитичка корист, континуирано губи гласове, задржавајући све време парламентарни статус који јој омогућује да од њених одлука зависи најпре мањинска, прва Коштуничина Влада, да би на парламентарне изборе 2008. била принуђена да изађе у коалицији са Партијом уједињених пензионера Србије (ПУПС) и „Јединственом Србијом“ (ЈС), добивши у коначној расподели свега 11 посланичких мандата и непропорционално веће учешће у Влади Републике Србије чије је формирање директно од ње зависило; СПО у два изборна циклуса не прелази цензус, али у оквирима ширих коалиција успева да добије по неколико посланичких мандата, више на рачун „стarih заслуга“, а његов шеф је чак у првој Коштуничиној влади био министар иностраних послова; НД мења име у Либерали Србије (ЛС), али је то не спашава од политичке пропасти – у оквиру ДОС-а је имала неколико посланичких мандата и на месту министра унутрашњих послова у Ђинђићевој и Живковићевој Влади председника странке Душана Михајловића, али после ванредних парламентарних избора 2003. године више никада није успела да стекне позицију парламентарне партије; ДС је најјача партија у Србији све до убиства њеног лидера Зорана Ђинђића, након чега она, после краткотрајног премијерског мандата Зорана Живковића, губи на ванредним парламентарним изборима 2003. године, освојивши тек трећи број посланичких мандата у Народној скупштини. Своју политичку снагу ДС ће успети да поврати и ојача тек са избором

Бориса Тадића најпре на чело партије, а потом и за председника Републике, тако да од 2007. године ДС има раст броја посланичких мандата, а 2008. успева да формира и Владу, уз подршку социјалиста и коалиције окупљене око СПС; ДСС, који се у међувремену профилисао као јака опозиција ДС-у 2004. године добија прилику да формира мањинску Владу, уз подршку до тада опозиционе Социјалистичке партије Србије и та влада ће издржати готово пун мандат, када ће поново Коштуница добити прилику да буде премијер, у коалицији са ДС-ом, али сада у условима ојачане ДС, чије је лидер у међувремену постао Борис Тадић, који је изабран и за председника Србије и значајно ослабљене ДСС која, после парламентарних избора 2008. године прелази у опозицију; до 15. децембра 2002. године невладина организација која учествује у Влади и држи све финансијске ресоре и здравство, Г17+ се трансформише у политичку партију и од тада, било самостално, било у коалицији излази на парламентарне изборе и партиципира у Народној скупштини и Влади; нове прилике су родиле и две нове, политички значајне, странке: Либерално демократску партију (ЛДП) и Српску напредну странку (СНС). Прва је настала као фракција унутар ДС, предвођена једним од високих функционера ДС и подпредседником Живковићеве Владе Чедомиром Јовановићем, да би новембра 2005. године прерасла у истоимену самосталну партију, која окупља око себе мондијалистички оријентисане странке (ГСС, који се уједињује са овом партијом, Социјалдемократску Унију – СДУ, Чанкову ЛДП са којом има коалициону листу на парламентарним изборима 2007. и сл.) и која на изборима 2007. стиче парламентарним статус, потврђујући га и на парламентарним изборима 2008. године; СНС настаје цепањем СРС после избора 2008. године, када се после сукоба са лидером странке Војиславом Шешељем, одцепљују најзначајнији партијски руководиоци Томислав Николић и Александар Вучић, као и група од 20-ак народних посланика СРС који образују свој посланички клуб.

Петооктобарска смена власти у Србији и промене које је она изазвала, последично је проузроковала и промене у програмско-политичким ставовима партија у Србији. Многе су политичке партије и званично усвојиле потпуно нове партијске програме, а оне које то нису учиниле су извршиле ревизију постојећих програмских докумената, кроз различите конгресне резолуције, декларације и сл. Сем тога, у периоду после 5. октобра 2000. године настале су и нове политичке партије, од којих су неке стекле не само парламентарни статус, већ су учествовале и у извршној власти. Промене у програмима старих и ставови у програмима новонасталих странака, карактерише ублажавање оцена у погледу проблема на Космету, потпуни нестанак радикалне националистичке ретори-

ке и одустајање од предлагања радикалних решења и снажење тзв. мондијалистичке концепције⁵⁾. Треба уочити и да су генерално оне партије које су основане пре 5. октобра задржале доминантан утицај и у постпетооктобарском периоду, иако не све у једнакој мери и не у оној мери у којој су политички утицај имале пре 5. октобра 2000 (неке су тај утицај значајно повећале, друге су нестале са политичке сцене или им је утицај значајно опао). Користећи се критеријумом времена настанка политичких партија у Србији и друштвених околности у којима се оне формирају, могуће је извршити класификацију на а) старе, допетооктобарске политичке партије (нпр. СПС, СРС, ДС, ДСС, СПО) и б) нове, постпетооктобарске политичке партије (нпр. Г17+, ЛДП, СНС).

Како се да уочити, политичка сцена Србије је потпуно прекомпонована у односу на ону која је постојала до 2000. године. То кретање на политичкој сцени Србије, прекомпоновање, измене у односу политичких снага, смењивање партија на власти, настајак нових партија и довођење у питање и самог опстанка неких до јуче најутицајнијих странака (нпр. СПО), постојање коалиционих влада због чијих су опстајања политичке партије биле принуђене на политичке компромисе, пратиле су и измене у програмско-политичким документима партија и у погледу њихових ставова и опредељења у вези са проблемима на Косову и Метохији. „Питање Косова и Метохије је изузетно важно политичко питање од најужег националног интереса за странке у Србији, имајући у виду да се ради о сатавном делу републике“⁶⁾ Ситуација на Космету, питање његовог статуса⁷⁾, остваривања права Срба и неалбанаца, повратка расељених Срба, итд. постају главна политичка тема у Србији⁸⁾, али и пред органима ОУН⁹⁾. На политичкој сцени Србије појавило се

- 5) О овој концепцији националне политике види код Ј. Базић: „Српско питање“, ЈП „Службени лист СЦГ“, Институт за политичке студије, Београд, 2003, стр. 311-344
- 6) Д. Петровић: „Анализа политичких странака у Србији у периоду 2000-2006, са аспекта најважнијих политичких и националних питања“, „Политичка ревија“ 4/2006, Београд, 2006, стр. 829-848
- 7) Критички поглед на ово питање и на проблем несналажења српског постпетооктобарског државног руководства у вези са њим дао је К. Чавошки: „'Конечно решење' статуса Косова и Метохије“, у „Косово и Метохија – прошлост, садашњост и будућност“ (ур. академик К. Михаиловић), зборник радова с међународног научног скупа одржаног у Београду, 16-18. марта 2006. године, САНУ, Одељење друштвених наука, Београд, 2007, стр. 431-438
- 8) Види Р. Смиљковић: „Србија на раскршћу“, посебно поглавље „Отимање Косова и Метохије“, „Нивога штампа“, Београд, 2006, стр. 201-304
- 9) После проглашења тзв. „независност Косова“ и њеног признавања од стране неколико десетина држава, на захтев Републике Србије, Генерална скупштина ОУН је затражила од Међународног суда правде у Хагу да да саветодавно мишљење о легалности овог акта. Тај поступак је још увек у току.

као легитимна политичка опција, заговарана најпре од неких јавних личности¹⁰⁾, а потом и од читавих политичких партија, опредељење о неопходности признавања независности Косова. Такво опредељење, до 5. октобра 2000, године, није заступала ниједна немањинска партија у Србији. Погледајмо како је текла даља еволуција страначких опредељења по овом питању у изучаваном периоду.

II ПРОГРАМСКО ПОЛИТИЧКИ СТАВОВИ ГЛАВНИХ ПОЛИТИЧКИХ ПАРТИЈА У СРБИЈИ У ВЕЗИ СА РЕШАВАЊЕМ ПРОБЛЕМА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ (2000-2008.)

Демократска странка, у свом Програму из 2001. године¹¹⁾ оцењује да „проблем Косова и Метохије“ спада у ред оних питања која су у време доношења њиховог Програма из 1995. године „изгледала лакша, а данас су на драматичан начин отворена“. Демократе, међутим, у свом програмском документу, признају да на нека питања „немају дефинитиван одговор из објективних разлога“ и у ред таквих питања увршћују Косово и односе са Црном Гором. Чини се, међутим, да у погледу Косова, ДС 2001. године нема никакав, а не „дефинитиван“ програмски одговор. У читавом овом тексту, питање проблема на Космету се своди на „ефикасност државе“: „Србија мора да буде држава која је сваког тренутка спремна за ефикасно спровођење различитих опција, било да се ради о будућим односима са Црном Гором, статусу Косова и Метохије, неком новом виду регионалне интеграције. Догађаји не смеју да нас дочекају неспремне. Будућност је отворена, а за сваку опцију морамо бити максимално припремљени, да би смо максимално остварили свој интерес“¹²⁾. На питање које су то „различите опције“ по питању статуса Космета и који је то интерес који Србија треба „максимално“ да оствари у погледу Космета, ДС не нуди никакав одговор. Сада као владајућа партија, ова странка више не понавља више своја залагања из програмског документа из 1995. године о томе како је „последњи час да држава Србија преузме иницијативу и очува, државним средствима, Космет као

10) Види код М. Шутовић: „Косово између поретка и аномије“, „Чигоја штампа“, Београд, 2009. године, стр. 93-95.

11) <http://www.ds.org.yu/sr/dokumenti/ds-program.pdf>

12) Исто

место где живе и Срби и Албанци, уз припаднике других нација“, а још мање понавља констатације из програмског документа из 1989. године о Косову које је „неодвојив део Србије“, уз став према коме се ДС противи било каквој територијално-политичкој аутономији у Србији, итд. Тај став о територијално-политичкој аутономији је и експлицитно редефинисан, али само у погледу Војводине, за коју се у Програму из 2001. каже да „треба да ужива истинску аутономију и да обавља све послове који нису у супротности са модерном дефинисаном демократском државом“¹³⁾. ДС у свом Програму из 2001. године, о проблемима Космета, једноставно речено – ћути. То ћутање се, међутим, претворило у крик Зорана Ђинђића, председника ДС и премијера Србије, који је у новогодишњем интервјуу за немачки „Шпигл“¹⁴⁾, само двапо месеца пре него што ће бити убијен, изјавио да он „предлаже однос Срба и Албанца на Косову који би личио на муслиманско-хрватску федерацију у Босни“, а у случају да се то не прихвати „Ђинђић прети да ће затражити нову „Дејтонску конференцију““, а „у том случају би“, према Ђинђићевим речима, „границе у овом региону морале да буду изнова одређене“. Две недеље касније, у интервјуу „Вечерњим новостима“¹⁵⁾, Ђинђић заоштрава своје ставове и објашњава да је захтев за „новим Дејтоном“ просто упозорење наше земље како ћемо реаговати „ако нам буду отимали Косово и Метохију у име етничког права Албанаца и принципа самоопредељења, са игнорисањем граница и суверенитета СРЈ и Србије“. Он указује како се „већ најављује да ће наша јужна покрајина у европске интеграционе токове бити укључена одвојено од Србије, паралелно с њом, и што је на видику и донаторкса конференција за Космет, фактички као независну територију, да не употребим коју гору реч. Уз ово из Приштине се, све упорније, потпуно официјелно и с највишег места, тражи проглашење независности, при чему такве захтеве део међународне заједнице прима мање-више благонаклоно“. Ђинђић се противи увођењу принципа етничког самоопредељења због кога ће „Срби, уколико се овако настави, бити највеће и двоструки губитници. Да су прекодрински остали без права на самоопредељење, а Србија може бити разбијена и лишена не малог дела своје територије, у име управо тог принципа“. Ђинђић сматра да се проблеми гомилају а политички процеси у вези са Косметом убрзавају у тој мери да се „косовски Албанци могу фактички осамосталити док се буде чекало

13) Исто

14) „Der Spiegel“, 1. јануар 2003, цитирано према З. Ђинђић: „Србија у Европи“, V издање, ТАНЈУГ, Београд, 2004, стр. 427-429

15) „Вечерње новости“, 13. јануар 2003, цитирано према З. Ђинђић: „Србија у Европи“, V издање, ТАНЈУГ, Београд, 2004, стр. 430-433

на почетак разговора о „коначном статусу“¹⁶. Ђинђић наглашава да је уверен како „потенцијал Дејтона није мали и да би се могао применити и за косметске Србе и Албанце. Када је о Србима у јужној покрајини реч, сматрам да се ни они не могу и не смеју третирати као збир појединаца у грађанском друштву Косова и Метохије, до којег је, иначе, још веома далеко. И њима морају бити призната и колективна национална права, заштићена преко одговарајућих институција. Преко модела и оне мере, да тако кажем, дејтонске конститутивности, које ће им омогућити да опстану и да се избегли врате у земљу предака. Косметским Србима нису довољна само индивидуална грађанска права пошто им се, више него окрњена, обезбеђују уз помоћ борних кола и војних патрола...Косметски

Срби, баш у духу Дејтона, треба да добију право на своје школство, здравство, судство и полицију“¹⁶. Како се види, ови Ђинђићеви ставови који, с обзиром на његов лидерски ауторитет у ДС одражавју и позицију ове партије, представљали су заправо попуњавање оне празнине која је постојала у Програму ДС из 2001. године у погледу тога шта ова партија предлаже у погледу решавања проблема на Космету. Коинцидентно или не, тек убрзо после изношења ових политичких ставова, Ђинђић је убијен и тиме уклоњен са политичке сцене Србије. И поред разних наговештаја који у том правцу постоје, остављамо историјској науци да процени и на основу новозаснатих чињеница утврди да ли је овакво опредељивање и ова политичка иницијатива утицала да на њега буде извршен атентат. У „Стратегији промена“¹⁶), документу који је усвојио Политички савет ДС 2005. године и који садржи програмско-политичке ставове ДС по различитим питањима, доста простора се посвећује проблемима на Космету, највише од било ког програмског документа који је до тада усвојила ова странка. У овом документу се инсистира на томе да је „полазиште у решавању питања Косова и Метохије“ доследно инсистирање на спровођењу Резолуције 1244 Савета безбедности ОУН, поштовању “међународних стандарда о непромењивости граница насилним путем“, поштовању људских и грађанских права и једнакости свих грађана на КиМ, што укључује и поштовање „основног људског права на живот, сигурност, слободу кретања, слободно изражавању својих верских и националних особености“, али и повратак свих прогнаних и расељених и њихов безбеданостанак на Космету. ДС се залаже за јаку локалну самоуправу и децентрализацију власти, за „право Срба и припадника других националних и етничких заједница да активно учествују у свим процесима на КиМ“, као и право Србије „да буде активан чинилац у

16) http://www.ds.org.yu/sr/dokumenti/ds-strategija_promena.pdf

процесу одлучивања о коначном статусу“ Космета. У овом документу обнавља се идеја бившег председника ДС Зорана Ђинђића о ентитетима на Космету, па тако „као једну од најбољих форми децентрализације и демократског функционисања управе на Косову и Метохији Демократска странка види у стварању два ентитета који би обезбеђивали равноправност народа и демократске процедуре“. ДС посебно истиче значај тога да се проблеми на Космету не злоупотребљавају у дневнополитичке сврхе, наглашава одговорност свих политичких актера „у реалном сагледавању, одговорном усаглашавању и јединственом заступању интереса државе и Срба са КиМ“, као и значај борбе за заштиту људских права Срба и других неалбанаца пред међународним институцијама и за заштиту културне баштине. У својству председника Републике, председник ДС Борис Тадић новембра 2005. године износи свој „Предлог плана о формирању о формирању два ентитета, српског и албанског ентитета, на простору Косова и Метохије“¹⁷⁾, који одражава раније заузете ставове ДС по овом питању, и у потпуној је сагласности да „Стратегијом промена“ ДС у погледу односа према проблемима на Космету, с тимда те ставове операционализује и конкретизује. Према Предлогу изнетом у овом документу, „Српски ентитет обухватао би садашње и новоформиране општине мултиетничког састава, али са јасном српском већином. Овакве нове општине, које су битан предуслов за повратак већег броја интерно расељених лица у покрајини, треба формирати у Северној Митровици, затим на централном Косову, у Косовском Поморављу и у Метохији. Ове општине не би чиниле компактну територију, али својом функционалном повезаношћу представљале би институционални оквир за живот српске заједнице у покрајини“, док би се преостале општине у покрајини могле звати и албанским ентитетом. У састав српског ентитета ушла би и „најважнија средишта православне вере на Косову и Метохији, уколико се не налазе на територији већинских српских општина. То би свакако били Пећка патријаршија, Високи Дечани, Богородица Љевишка, Свети Арханђели и Девич, са “заштитиним зонама” око њих“, при чему се наглашава да је потребно узети у обзир и захтев СПЦ о повратку земљишнихседа који су јој национализовани после II светског рата. У плану се предвиђа да општине у саставу српског ентитета имају овлашћења заснована на децентрализацији покрајинске власти, и то нарочито у следећим областима: „пуна културна аутономија (самоуправа у области образовања, медија и културних установа; заштита верских и културних споменика; право на посебне институционалне

17) http://www.ds.org.yu/sr/dokumenti/ds-predlog_plana_borisa_tadica_za_kim.pdf

везе са Београдом у овим областима); Здравство и социјална политика (самоуправа у области здравства; одређене надлежности у области социјалне заштите и пензионог осигурања; право на кадровску и материјалну помоћ Београда у овим областима); Привреда, финансије, својинска питања и приватизација (надлежности везане за инфраструктуру на територији општина; право на просторно планирање; финансијска аутономија општина; право на спровођење приватизације на територији општине); Локална полиција и правосуђе (одговарајуће надлежности локалне полиције, мултиетнички саштав полиције сразмеран етничком саставу становништва; право општинских скупштина да бирају шефа локалне полиције, односно судије општинских судова, с тим да их потврђује централна власт у покрајини)⁴. Тадићев план предвиђа да се у склопу овако дефинисаних надлежности омогући „међуопштинско повезивање у вршењу одређених надлежности од заједничког интереса, то јест “хоризонталне везе” међу општинама, као и стварање одговарајућих тела, кроз која би се те везе остваривале“, те у овим „и неким другим областима општина у саставу српског ентитета биле би зајамчане и директне институционалне везе са Београдом“. На нивоу покрајинске власти, овај План предвиђа мере обезбеђења од прегласавања Срба, када су интереси њихове заједнице у питању, у покрајинској скупштини, те задржавање судија из иностранства који би судили у вишим инстанцама. Овим Планом би се, према Тадићевој замисли, територија и уређење српског ентитета, са свим правима и надлежностима, били би гарантовани општим споразумом, којим би се „решило питање Косова и Метохије без нарушавања суверенитета и територијалног интегритета Србије и СЦГ“, а истовремено би се „обезбедила суштинска аутономија за покрајину у оквиру Србије, чиме би били задовољени легитимни интереси албанске заједнице, а постојање српског ентитета не би ничим угрозило ту аутономију, нити би представљало територијалну поделу Косова и Метохије“. У изборном „Програму за бољи живот“ ДС-а из 2007. године, понављају се углавном одређења и политички ставови из Стратегије, с тим да се не помиње подела на ентитете, нити Резолуција 1244 и међународни стандарди о непромењивости граница, већ се инсистира само на борби за заштиту људских права Срба и других нелабанаца пред међународним институцијама, политичкој одговорности свих политичких актера у Србији за реалном сагледавање и усаглашавању интереса Србије и Срба са Космета, заштити културне баштине и онемогућавању злоупотребе овог питања у дневно-политичке сврхе. Лако се уочава да овај програм садржи само најопштија одређења, без залажења у детаље, те да избегава изношење било какве идеје

или плана који би могли да буду критиковани од стране западних земаља и да је више усмерен на унутрашње-политичку полемику него на стварно бављење овим проблемом.

Демократска странка Србије остаје прилично штура на речима када су у питању програмско-политички ставови везани за Косово и Метохију, и током прве две године од петооктобарских рпомена. Ипак, о ставу ове партије у вези са проблемима на Космету и предлогу начина њиховог решавања можемо закључити на основу Нацрта Устава Републике Србије који је израдила ДСС јула 2003. године. Њиме се питање проблема на Косову и Метохији своди на проблем територијалне организације Србије, па се у складу са таквим виђењем предвиђа регионализација Србије, тј. њена подела на шест аутономних региона, од којих би један био са седиштем у Приштини. Износећи овакав Нацрт Устава, ДСС полази од става да „у модерним европским државама децентрализација је демократски одговор на могуће појаве сепаратизма¹⁸⁾. Нацртом се предвиђа надлежност и органи аутономних региона (скупштина и влада), изворни приходи у областима које су изворно регионалне, с тим да се оставља могућност држави да у некој од области које је за себе задржала, предвиди само основе решења, док би се операционализација препустила органима региона. Предвиђено је да сви региони имају једнак статус, чиме аутономне покрајине у Србији одлазе у прошлост. Иако у тренутку ступања на снагу Устава и органских закона који се тичу региона, сви региони имају једнаку надлежност, њу не морају сви региони преузети истовремено. „Органски закон треба да уреди које надлежности региони преузимају одмах, а које могу да преузму касније, и у ком року. Особености положаја Косова и Метохије налагале су решење према коме се посебним органским законом, мимо осталих региона, уређује преузимање надлежности региона са седиштем у Приштини¹⁹⁾. Не улазећи овде детаљније у замисао о регионализацији Србије, што би свакако могло да буде посебна тема и са социолошког и са уставноправног аспекта, очигледно је да је у овом Нацрту она мотивисана и покушајем давања оригиналног решења за проблеме на Космету, при чему се поставља нужно једно питање – не омогућује ли овакав приступ решавању проблема на Космету замену једног са шест сличних проблема?! Одговор ће свакако остати у теоријској равни, пошто је у процесу усвајања новог Устава Републике Србије 2006. године ДСС одустала од инсистирања на овом концепту. У преговорима који су вођени у вези са састављањем друге Коштунјачине Владе, коалиција ДСС-НС изашла је са платформом

18) http://www.dss.org.yu/view_file.php?file_id=9, види Образложење Нацрта Устава, тачка 5.

19) Исто

која садржи суштинске ставове у вези са њиховим односом према проблемима на Косову и Метохији, уз наглашавање да „сва друга важна програмска питања за рад будуће Владе, дакле целовита платформа ДСС-НС долази на ред пошто се постигне о договор о принципима за заштиту Косова и Метохије“²⁰⁾. Ти принципи су: „За Владу Србије Косово и Метохија увек остаје саставни и неотуђиви део Републике Србије; Уколико би нека држава или међународна организација донеле одлуку да признају независност Косова и Метохије, Влада Србије би обавестила све владе међународно признатих држава да Влада Србије такву одлуку одбацује као противзакониту, нелегитимну и ништавну, и да Влада Србије Косово и Метохију сматра својом територијом. Свака држава која би донела одлуку о признавању независности мора водити рачуна да ће то произвести озбиљне последице у међусобним односима; Уколико би било која држава чланица НАТО пакта признала независност Косова и Метохије, то би произвело озбиљно угрожавање односа Србије и НАТО алијансе, јер би то значило да је НАТО бомбардовао Србију да би дошло до отимања Косова и Метохије“²¹⁾. Као што се из наведеног текста види, принципи које прокламује ДСС у коалицији са НС тичу се, првенствено, заштите суверенитета и интегритета земље, без залажења у дубља питања решавања проблема у јужној српској покрајини. Оваква позиција је, свакако, резултат чињенице да се већ тада сасвим јасно могло видети да ће један број држава, првенствено западних предвођених Америком, признати у врло скором моменту независност Космета, па се на овај начин покушавао обезбедити консензус чланица владајуће коалиције у вези са одговором наше земље на овакав изазов. Како ће се показати, само прихватање принципа није било довољно. Друга Коштуничина Влада, формирана у коалицији са ДС, опстала је годину дана, када је већину на ванредним парламентарним изборима освојила „Листа за европску Србију“, чији је стожер била ДС. ДСС је, међутим, принципе из Платформе за формирање Владе уградила у свој нови Програм, усвојен 2007. године²²⁾, који представља један озбиљан и опширан програмско-политички документ којим се утврђују ставове ДСС-а у најширем спектру области политичког деловања. Тако у оквиру поглавља „Политичка начела“, ова странка понавља да остаје при својем опредељењу за регионализацијом Србије које је за њих „најрационалнији начин државног уређења“. ДСС, у истом поглављу свог Програма, међу своје непосредне циљеве политичког деловања истиче „очување територијалне целовитости Србије

20) http://www.dss.org.yu/view_file.php?file_id=14

21) Исто

22) <http://www.dss.org.yu/pages/program.php?id=63>

са Косовом и Метохијом као својим саставним делом²³, да би такав став поновио и у поглављу посвећеном националној политици био јаш наглашенији: „Покрајина Косово и Метохија, која се привремено налази под управом Уједињених нација, интегрални је и неопућиви део наше земље.

Доследно се залажемо за стриктно поштовање Повеље Уједињених нација, свих важећих међународних правних докумената и пуну примену Резолуције 1244 Савета безбедности Уједињених нација²³. ДСС истиче да захтева од УНМИК-а и КФОР-а „што хитнију примену посебно оних делова поменутих докумената који се односе на обезбеђивање повратка прогнаних и расељених лица“, подвлачећи да се мора поступити идентично како је то учињено и „у случају расељених Албанаца“, што значи да „војно и безбедносно присуство УН на Косову и Метохији мора омогућити повратак прогнаних Срба и свих прогнанника неалбанске народности, признавање свих њихових права и повратак личне и државне опљачкане имовине“. За однос ДСС-а према проблемима на Космету релевантан је и Предлог Одлуке Народне скупштине Републике Србије поводом ЕУЛЕКС-а²⁴ који је ДСС средином јула 2008. године упутила Народној скупштини на усвајање, што Скупштина није учинила пошто се са тим није сложила скупштинска већина, оличена првенствено у ДС-у. У том Предлогу Одлуке који је израдила ДСС, одбија се присуство мисије ЕУЛЕКС на Космету зато што „ова мисија има за свој циљ примену Плана Мартија Ахтисарија за спровођење противправне сецесије дела територије Републике Србије, која је јединствена, недељива и суверена држава чланица Уједињених нација и на коју се примењују општи принципи и норме међународног права, као и Устав Републике Србије. Народна скупштина Републике Србије одбацила је План Мартија Ахтисарија, а у Савету безбедности Уједињених нација план није прихваћен зато што је противан међународном праву²⁵. Предлогом Одлуке коју је понудила ДСС, „проглашава се ништавим“ тзв. „Устав Републике Косово“ који је противправно и једнострано усвојен и проглашен од стране институција привремена самоуправе Космета. Истовремено се понавља захтев свим државним органима да одбрану Космета, као интегралног дела Србије, третирају као „приоритет државних институције, све док не буде усвојено компромисно решење за Покрајину на основу Резолуције Савета безбедности 1244“.

23) Исто

24) http://www.dss.org.yu/view_file.php?file_id=56

25) Исто

Г17+ само месец дана након што се трансформисала у партију, средином јануара 2003. године, обзнањује свој програмски документ „Десет тема око којих је потребно пости национални консензус“²⁶⁾. У њему ова странка, у погледу националног питања, поставља као свој циљ, који би судећи по називу документа требало да буде и глобални друштвени циљ Србије, „да сви Срби и националне мањине живе у једној заједници без граница“, а у погледу операционализације како би се једна оваква космополитска идеја остварила Г17+ сматра да је потребно извршити „нову територијалну организацију државе“ која би значила „асиметричну аутономију две покрајине“ и „формирање области“, на које би биле пренете надлежности из области полиције, просвете, културе и образовања. Истовремено, операционализација овог циља значила би и „уједињење Срба и националних мањина са матицама кроз процес интеграције у ЕУ“. У истом документу, у вези са Косовом и Метохијом, као циљ се поставља „заштита за српско становништво“, а у сврху његове операционализације предлажу се преговори Београда и Приштине, „аутономија за северни део КиМ“, посебна заштита манастира и „колективни повратак избеглица у северни део КиМ“. Треба уочити да се у овом документу, за разлику од докумената ДС, ДСС и, како ћемо видети, других партија, нигде не помиње залагање за останак Космета у саставу Србије, за спровођење нашег суверенитета и интегритета, већ се ова партија задржава само на заштити српског становништва, што када се разматра у контексту њеног опредељења да „сви Срби и националне мањине живе у једној заједници без граница“, те да ће до уједињења Срба и националних мањина са матицама доћи „кроз процес интеграције у ЕУ“ практично значи допуштање могућности да Космет не спада под суверенитет и територијални интегритет Србије, пошто би ионако сви живели у тој некој будућој заједници без граница, тј. у Европској Унији. А то је управо она опасност на коју је упозоравао Зоран Ђинђић, готово једно време када је овакво залагање Г17+ обзнањено, констатујући како се „већ најављује да ће наша јужна покрајина у европске интеграционе токове бити укључена одвојено од Србије, паралелно с њом“²⁷⁾. У Програму ове партије од 28. марта 2004. године²⁸⁾ се, у погледу решења српског националног питања, истиче да ће оно значити да је „Србија-европска држава“, и у том контексту се понавља теза како је „Европска Србија у интересу свих

26) <http://www.g17plus.org.yu/download/dokumenti/10tema.pdf>

27) „Вечерње новости“, 13. јануар 2003, цитирано према З. Ђинђић: „Србија у Европи“, V издање, ТАНЈУГ, Београд, 2004, стр. 431

28) <http://www.g17plus.org.yu/download/dokumenti/program.pdf>

народа и мањина који живе на њеној територији“, па се као мањине набрајају Мађари, Бошњаци, Румуни, Словаци, Хрвати, Бугари „и други“. Уколико изузмемо могућност да под појмом „и други“ Г17+ подразумева најмногобројнију националну мањину која живи у Србији – Албанце, онда се нужно намеће закључак да ова странка већ тада у свом програму показује како Космет не третира саставним делом Србије, па ни тамошње Албанце националном мањином у нашој земљи. У погледу односа према Космету, ова странка најпре констатује стање – да је тамо „установљена власт под међународним протекторатом која је у односу на Србију у потпуности независна“, што се илуструје отежаним одласком наших државних функционера на ово подручје, чињеницом да се тамо одвија приватизација без икаквог утицаја власти у Београду и „сви приходи од ње иду у буџет Косова, премда је Србија у прошлости уложила огромна финансијска средства за развој косовске привреде“, при чему иако ништа буџет Србије не приходује са овог подручја, он „и даље сноси трошкове сервисирања спољног дуга Косова, који износи преко милијарду долара“. У Програму Г17+ се даље указује како Србија има историјску обавезу да заштити српско становништво на Космету и обезбеди повратак прогнаних, да заштити и негује своју традицију, културну и црквену баштину која је „део српског идентитета“, те да „трајно решење статуса Косова и Метохије мора подразумевати гаранцију пуне аутономије српским заједницама са севера Косова, Косова Поља и Биначке Мораве, као и надлежност Србије над манастирима Грачаницом, Високим Дечанима и Пећком Патријаршијом“. У циљу постизања „историјског споразума између српског и албанског народа на Косову“, нова Влада треба да настави прегове са косовским Албанцима, уз поштовање принципа „стандарди пре статуса“, а уз посредовање УН и великих сила. „У међувремену, мора се инсистирати на стриктном поштовању Резолуције 1244 Уједињених нација“.

Социјалистичка партија Србије је у постпетооктобарском периоду доживела озбиљан политички прогон под притиском кога је долазило и до њене трансформације. Она је настојала да „ухвати корак с променама“ и да тако стекне „легитимацију за деловање“ у новонасталим, промењеном, друштвеном окружењу. Те су промене, међутим, биле значајније у дневнополитичком, конкретном политичком деловању, него што су имале одраз у њеним програмским документима. Закључно са 2008. годином, ова партија се није одрекла Основа програма СПС, свог основног програмског документа усвојеног још 1992. године. Напротив, у Програмској декларацији VII Конгреса СПС²⁹⁾, који је одржан децембра 2006. године,

29) <http://www.sps.org.yu/uploads/progdek17.pdf>

потврђује се да СПС „остаје доследна вредностима Програма Партије донетог на II Конгресу“. Ипак, иако *de iure* на снази, може се рећи да су Основе програма СПС заправо замењене овом Програмском декларацијом³⁰⁾, односно да су суштински допуњене и актуелизоване. У погледу односа социјалиста према проблемима на Космету, међутим, никаквих значајнијих промена у програмским ставовима нема. Они следе своја програмска одређења, ставове и оцене са претходних конгреса. Социјалисти позитивно оцењују своју дотадашњу политику према Космету, наглашавајући испољено херојство и „одлучан отпор НАТО агресору и његовим албанским савезницима“ током одбране земље, афирмишу као резултат Резолуцију 1244 Савета безбедности ОУН „у којој се гарантовало да је КиМ саставни део СР Југославије и Србије“ али наглашавају и онај део ове резолуције на који као да су остале партије и забравиле, тј. да је њом „предвиђен повратак наше војске и полиције на јужне границе наше земље“. Они указују на то да су опозиционе партије у доба власти социјалиста тврдиле како је проблем односа са Црном Гором и Косовом „пиатање демократских односа“, а да је истина демонатовала све који су тако мислили јер „у питању није било никакво поштовање демократске процедуре већ напротив, сепаратистички покрет“. Социјалисти посебно подвлаче да се не може прихватити понашање оних политичких странака које сматрају оправданом борбу за очување Космета у саставу Србије, а такву борбу СПС и Слободана Милошевића истовремено називају злочиначком. „Признавање наметнутих оцена истих оних који су радили и раде на разбијању српског националног и државног бића не може довести до напретка земље, нити може сачувати КиМ.“ Уз оцену да се пред нашом државом налазе исте претње, исти проблеми и исти људи са којима су били суочени социјалисти и Слободан Милошевић, СПС наглашава да им се тада одупирао и да „очекује и захтева да то чини и садашња држава, али исто тако и да признају да политика коју смо ми водили зарад очувања земље

30) У потврду ове тврдње су и чињеница да се на званичном сајту СПС, под ознаком „Програм“ отвара текст Програмске декларације VII Конгреса. Сем тога, конгреси СПС су до тада у неколико наврата доносили конгресне декларације по одређеним питањима, а сваки пут неки конгресни документ програмског карактера који је конкретизовао одређења и циљеве за наредни мандатни период. Овде је међутим чињеница да је реч о једном свеобухватном документу, који у свом називу јасно каже шта је. То је „Програмска декларација“, и то јасно говори у прилог тези да тај документ *de facto* замењује Основе програма СПС из 1992. године, иако се у самом тексту позива на њих. Разлог због кога то није тако и речено, крије се првенствено у партијско-политичкој коњуكتури – VII Конгрес је одржан непуних девет месеци од смрти председника СПС Слободана Милошевића у Хагу, то је први Конгрес који је неког другог (Ивицу Дачића) изабрао за председника СПС, читаве конгресне припреме су протекле у знаку унутарпартијске борбе за место новог председника и било би сувише да се, осим избора новог председника, доноси и нови програм странке. То је питање одложено за наредни Конгрес СПС који треба да се одржи у 2010. години.

и народа није ни злочиначка ни погрешна, веч једина могућа у датим суловима“. Као и у ранијим програмским документима, СПС понавља свој став да су „Косово и Метохија аутономне покрајине у саставу Србије“, с тим да се за Космет тај став појачава наглашавањем да је то „непромењива одредница и уставна одредба“. Интересантан је, и тачан, аргумент који социјалисти износе против приватизације јавних предузећа у Србији. Они сматрају да се „без активних јавних предузећа не може водити активна политика за опстанак Срба на Косову“. У Програмској декларацији VII Конгреса СПС, читаво једно поглавље је посвећено проблемима на Косову и Метохији. Социјалисти оцењују да политиком међународне зјаеднице и УН администрације, „и поред декларативних залагања за мутиетничност Косова и Метохије, оно постаје етнички чисто. Константним терором, прогоном преосталих Срба, Црногораца и другог неалбанског становништва, спречавањем повратка избеглих и расељених, Космет је постао етнички најчистија територија у Европи“. Исказујући своју подршку усвојеним опредељењима Народне скупштине по овом питању, СПС „остаје трајно на већ исказаним принципима: да се питање Косова и Метохије може решити гаранцијом најшире аутономије у оквиру Републике Србије; немењању граница и поштовањем територијалног интегритета и суверенитета међународно признате Републике Србије у складу са Повељом ОУН; пуном поштовању равноправности свих грађана и националних заједница на Косову и Метохији; децентрализацији, која би омогућила националним заједницама што шири делокруг послова, омогућила очување националних, верских и културних вредности и историјског наслеђа“³¹⁾. У овој Програмској декларацији захтева се од УНМИК-а и КФОР-а да „у складу са Резолуцијом Савета безбедности зауставе и не подстичу процес осамостаљивања ове српске аутономне покрајине“, обезбеде сигурност и безбедност Србима и свим грађанима, убрзан и безбедан повратак избеглих и расељених лица, зауставе „неовлашћену распродају имовине и природних ресурса Републике Србије“, „спречи да организоване криминалне групе на територији суверене државе формирају мафијашку државу на трговини белим робљем и дрогом“. Социјалисти оцењују да „сви они који у Србији заговарају предају Косова и Метохије албанским сепаратистима заговарају велеиздају“. Социјалисти наглашавају да су против „да се статус Републике Србије у процесу интеграције у ЕУ или било које друге међународне институције, условљава пристанком на самосталност Космета“. Инсистирајући на потреби изградње пуног јединства по питању решавања статуса Космета које је „најважније државно

31) Исто

питање за Србију“, те на томе да све одлуке у вези са тим мора доносити Народна скупштина и, по потреби, „загражити да оне буду проверене на референдуму од стране грађана“, СПС у Програмској декларацији VII Конгреса упозорава да би „инсистирање на решењу које би показало све међународне принципе и стандарде дестабилизovalo Балкан и произвело низ истоветних процеса широм света“.

Српска радикална странка у постпетооктобартском периоду није мењала свој Програм из 1996. године, тако да се програмско опредеље за укидање аутономије Космета и против регионализације Србије могу сматрати као и даље важећи програмско-политички ставови ове партије. У конкретној политичкој активности је СРС, међутим, правила одређене уступке и компромисе, што се нарочито види код њене активности у прилог референдумском изгласавању новог Устава Републике Србије 2006. године који се залаже за „суштинску аутономију“ Космета „у оквиру суверене државе Србије“.

Српски покрет обнове у свом Програму³²⁾ који је усвојен на IV Сабору ове странке 2001. године, опредељујући се за „Косово у Србији“, његов опстанак у нашој земљи повезује за приступање Србије програму „Партнерство за мир“ и НАТО-у. Ова странка сматра да „очување Косова и Метохије не везујемо за дан одласка НАТО трупа и осталих међународних снага из покрајине, већ за повратак наше Војске и нашег народа на Косово и Метохију“. Начин да се ово обезбеди јесте приступање Србије „Партнерству за мир“ што је улазница и у НАТО савез“ чиме „стране трупе на Косову постаће савезничке и њима ће се придружити и јединице наше Војске. За Војском ће се вратити и прогнани Срби“. У децембру 2007. године Главни одбор ове странке донео је „Програмску декларацију о децентрализацији власти у Србији“³³⁾. У том се документу истиче залагање СПО за децентрализацију власти у Србији, уз наглашавање како је нереално да се такав захтев поставља и у погледу „садашње територије Аутономне покрајине Косово и Метохија, пошто су одлуке у рукама међународних фактора и албанских органа власти на Косову“. Ипак, тај документ, уз захтев за непризнавањем независности Косова, тражи од наше државе да од УН, ЕУ и других међународних организација „захтева пуну и безусловну заштиту целокупног српског историјског, културног и религијског наслеђа у Покрајини, као и гаранције да српске енклаве добију статус српских општина по истим принципима који важе у Француској или Мађарској“, те да све те општи-

32) <http://www.spo.org.yu/action.php?objekat=Program&akcija=Pregled>

33) <http://www.spo.rs/file/decent.htm>

не „управљају аутономно и да буду економски и културно повезане са Србијом, без права власти у Приштини да их у томе ограничава или да спречава насељавање Срба у заштићене зоне око својих црква и манастира, које би, такође, постајале српске општине“³⁴⁾. У овој се декларацији истиче и став да је „свакодневна борба Србије за опстанак Срба на својој косовско-метохијској земљи и свеколика помоћ Државе тамошњем нашем народу“ њен прворазредни захтев. У документу „Језгро десне Србије“³⁵⁾, који је на званичном сајту ове партије објавило Председништво СПО у другој половини 2008. године као нацрт „европске програмске платформе СПО“ за кога се у самом позиву за дискусију каже да име претензије и „циљ да постане својеврсни манифест десне Србије“, ова странка сама признаје да се променила „више него иједна друга странка у Србији...Од екстремне националне деснице, у данима свог рођења, странка се померала и померила ка десном центру и принципима савремене Европе, не одричући се националног и усвајајући грађанско, либерално и глобално“. Ставови који се заступају у понуђеном документу јесу изразито мондијалистички и садрже оцене које су у супротности не само ставовима и оценама нпр. СПС-а, већ и ДС и ДСС-а. Тако се констатује, без икакве ограде, како је „Косово као независна држава рана на државном телу Србије“, те се у наставку одмах каже да 90% становника Косова „не жели државу Србију“, те је то стога „рана и Србије и албанског народа на Косову“. У наставку се чини невешт покушај амнестирања Европске Уније за стање на Космету, пошто она „не може бити кривац за историјску, религијску и етничку заоставштину на Косову, јер Европска унија свих тих векова или деценија у 20. веку није ни постојала. Њу је тешко окривити и за грех што није пронашла косовско решење прихватљиво и за Србе и за Албанце, тим пре што српска и албанска страна нису успеле да постигну компромис“. То амнестирање, међутим, има сасвим одређену функцију, а то је да се „објасни“ како како је ЕУ принуђена „како би спречила да се и сама косовизује“ да „Косово европеизује, али и да европеизује и Србију и цео регион“. Завршница тога је, како се каже у овом документу, „пронађен „мач“ и за косовски „Гордијев чвор“, тако што ће „територијални интегритет“ и „суверенитет“, као суштински појмови, бити одвојени један од другог“. Идеја о раздвајању ових појмова је прилично нејасна, али би могла да значи и подршку идеји о „паралелним колосецима“ уласка Србије и Космета у ЕУ на коју је, показује се с правом, као на велику опасност указао пред своју смрт и Зоран Ђинђић. То би за последицу имало одрицање од Космета у саставу Србије, у име

34) Исто

35) http://www.spo.org.yu/file/jezgrodesnesrbije_web.pdf

квази-глобалистичког, „проевропског става“, уз „образложење“ да ћемо заједно бити чланови ЕУ!

Либерално-демократска партија у свом Програму „Другачија Србија“³⁶⁾, који представља основни програмски документ ове постпетооктобарске парламентарне партије, означава питање Косова „гордијевим чвором Србије“, сматрајући да је реч о наслеђеном проблему којим Србија мора да се бави. ЛДП је једина партија у Србији која се отворено zaloжила за признавање независности Космета од стране Србије (као што смо видели, неке друге су такав став у својим програмским документима у увијеној форми само наговестиле). Тако се у овом Програму констатује како је „суверенитет над Косовом Србија изгубила 1999. године“, те се упозорава како су „пред почетак разговора о коначном статусу Косова, аргументи власти у Србији идентични са оним ставовима из прошлости који су повећавали разлике између Срба и Албанаца“. ЛДП предлаже да се „статус Косова реши тако што ће Србија препустити свим грађанима Косова право управљања територијом на којој живе“³⁷⁾. Сматрајући како „нема никакве дилеме“ могу ли Срби у косовско друштво, ЛДП констатује „да би кроз пажљиву политику косовски Срби и Приштински универзитет и приштинску станицу полиције и приштинску болницу поново могли да доживе као своје“. Пут који води ка томе, а који у свом Програму препоручује ЛДП, јесте да Срби „морају бити активни учесници, а не посматрачи или статисти. *Неопходно је да се у оквиру који води ка самосталности, суверености и независности Косова* (нагласио У.Ш.) отвори простор за учешће српске заједнице“³⁸⁾. У смислу тог „отварања простора“ ЛДП као захтева да се српском народу омогући конститутивност и консензуалност на Космету, каву уживају Албанци у Македонији. „Таквом политиком практично бисмо закорачили у епоху историјског помирења“, сматра ова партија. Стога ЛДП предлаже план „2К – Територија за равноправност“. Суштина тог плана је да „Србија треба да препусти свим грађанима Косова право управљања територијом на којој живе, а косовске власти да омогуће Србима да у истој мери као и Албанци остварују то право“.

Српска напредна странка већ у првој реченици својих Принципа деловања³⁹⁾ себе дефинише као „политичку организацију

36) <http://www.ldp.org.yu/cms/item/ldp/sr/program.html>

37) Исто

38) Исто

39) http://www.srpskanaprednastranka.org/index.php?option=com_content&view=article&id=188&Itemid=313

посвећену очувању целовитости државне територије Републике Србије. У даљем тексту, дефинишући 10 основних принципа свог деловања, у оквру првог који је посвећен очувању територијалног интегритета Србије каже се да је „Косово и Метохија срце Србије и саставни део територије наше државе“, те се износи став по коме Србија не може да прихвати „било какав покушај отимања делова њене територије“, те ће она „бескомпромисно штити државне и националне интересе на сваком делу своје територије“. У оквиру петог принципа СНС истиче да опредељење Србије за улазак у ЕУ „не треба да буде спорно, али Србија у Европу може да уђе само као целовита држава, са Косовом и Метохијом као својим саставним делом“.

III ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Прва деценија XXI века доноси смиривање националистичких страсти на подручју читаве бивше СФРЈ, а то значи и Србије, што се одражава и у ставовима и опредељењима политичких партија Србије које су оне усвојиле кроз своје програмске документе. Чак се може рећи да се уочава снажна супротна тенденција – антинационалног (у смислу: антисрпског) става⁴⁰⁾, који се врло често маскира као проевропска оријентација, као да између српског националног идентитета и европске опредељености постоје непомирљиве супротности⁴¹⁾.

За разлику од социјалиста који се у свим својим документима програмског карактера од свог настанка до данас залажу за аутономију Косова и Метохије, СРС, ДС и ДСС су се у својим програмским документима залагали за укидање аутономних покрајина унутар Србије, стим да је ДС предлагала у свом Програму из 1989. године наместо територијално-политичке увођење „културно-просветне аутономије Албанаца, Мађара, Турака, Рома, Румуна, Русина,

40) Оваква оријентација се изражава углавном кроз инсистирање на готово искључивој српској кривници за сва зла која су се крајем прошлог века догађала на бившим југословенским просторима, на нужности признавања те „кривице“, на „покајању за злочине које је неко починио у име Србије“, на захтеву за лустрацијом, на тражењу да се „одрекнемо прошлости“, итд.

41) Управо супротно, европске интеграције подразумевају очување националног идентитета свих чланица ЕУ, па не постоји ниједан разлог да се тако не посматра и процес интеграције Србије, изузев уколико неко не сматра да за Србију треба да важе нека друга правила која је нваже за друге чланице ЕУ, какав би случај био када би неко поставио захтев за одрцањем Србије од Космета као свог сувереног и интегралног дела као услов за приступање Србије ЕУ, што се до тренутка писања овог рада формално није догодило.

Словака и других националних мањина⁴². Радикали су програмском захтеву за укидањем аутономних покрајина остали доследни до данас, иако су прихватањем и агитовањем за усвајање Устава Републике Србије из 2006. године *de facto* ревидирали ово своје опредељење будући да уставни текст садржи као норму о постојању аутономије Војводине и суштинске аутономије Космета, док су своје програмске ставове по овом питању ДСС и ДС ревидирали већ 2000. године, и то у потпуно супротном правцу, заложивши се у изборном Програму ДОС-а за „афирмацију аутономије Војводине и Косова и Метохије”. Даља еволуција ставовова ДС иде у правцу свођења проблема у вези са статусом Космета на питање „ефикасности државе“ која мора бити спремна за „ефикасно спровођење различитих опција“ (Програм, 2001). Прекретницу је начинио сам Зоран Ђинђић предлагањем односа „Срба и Албанца на Косову који би личио на муслиманско-хрватску федерацију у Босни“ (децембар, 2002), а уколико се то не прихвати он се залаже за „нови Дејтон“ уколико нам „буду отимали Косово у име етничког права Албанаца“, што би узроковало преиспитивање граница у читавом региону. Он наглашава и да се Србима не могу гарантовати само индивидуална грађанска права, већ им се морају обезбедити она права која би спадала у модел и меру „дејтонске конститутивности“. Ову идеју ДС развијаја и кроз ставове свог Политичког савета ДС из 2005. и План Председника Тадића из исте године, који јасно предлаже стварање два национална ентитета и максималну децентрализацију, уз инсистирање на поштовању Резолуције 1244. Коначно, у тексту новог Устава Републике Србије из 2006. године, у вези са којим је постигнута сагласност главних политичких партија у земљи, са изузетком ЛДП, за Косово и Метохију предвиђа се тзв. „суштинска аутономија“⁴², при чему садржина овог појма није одређена самим Уставом, већ је предвиђено да се о том питању донесе посебан закон који ће бити усвојен „по поступку предвиђеном за промену Устава“. Овакво решење оставља могућност широког тумачења овог појма, у зависности од односа политичких снага у земљи, притисака тзв. „међународне заједнице“, дешавања на самом Космету, итд. Његова „институционална конкретизација“ је учињена са стране државне делегације Србије током прегова о будућем статусу Косова 24. јула 2006 у Бечу, и поново у истом граду 5. новембра 2007. „када је изражена спремност да се косовским Албанцима уступи најшира аутономија и статус најповлашћеније националне мањине на свету, при чему се предложени аутономни статус Косова ослањао на решење о статусу Хонг Конга у Кини. И један и други предлог, када је реч о суштинској аутономији

42) Преамбула и члан 182. Устава Републике Србије

Косова и самоуправи косовских Албанаца, имао је, наравно, за свој оквир поштовање, а не кршење темељног начела Повеље УН – суверенитета и територијалног интегритета постојећих држава, чланица УН⁴³). СПО се у свом првом програмском документу залагао такође за укидање аутономије Космета унутар Србије, везујући то додуше са развојем југословенске кризе у правцу конфедерализације или распада Југославије, до чега је и дошло. Ова странка, међутим, већ од 1993. године прави заокрет и значајно најпре ублажава, а потом и радикално мења свој став према проблему на Космету, да би коначно у документу „Језгро десне Србије“ који је Председништво ове странке усвојило 2008. године као нацрт „европске програмске платформе СПО“, практично признала независност Косова као *de facto* стање, односно као „рану на државном телу Србије“, али уз оцену о потреби симултане европеизације и Косова и Србије⁴⁴). Оваквим анационалним ставовима, СПО је постао једина од старих, допетоктобарских партија која је у еволуцији сопствених програмско-политичких ставова од српског екстремизма стигла до анационалног, чак антинационалног становишта, прихватајући сецесију дела територије Србије, овог пута не толико у име демократије, већ првенствено у име европејства. Када је реч о постпетоктобарским партијама Г17+ и, нарочито, ЛДП, јасно је да оне у својим програмским документима не искључују могућност прихватања независности Космета. Прва, додуше, не каже директно за какав се статус Космета залаже, али јасно се изјашњава о потреби заштите српског становништва, „аутономији за северни део КиМ“ и повратку прогнаних Срба на север Космета. Ту се наравно поставља питање у односу на кога би северни део Косова био аутономан? У односу на Србију? У односу на њу је већ аутономан, као део Аутономне покрајине Косово и Метохија. Одговор је јасан. Ова странка сматра да север Космета треба да буде аутономан у оквиру Косова, и у односу на „власти“ Косова, а то јасно показује да она већ тада програмски третира јужну српску покрајину као независну од Србије, иако учествује у раду влада Србије које се листом декларишу против остварења таквог циља. Свој став ова странка разоткрива када каже да „трајно решење статуса Косова и Метохије мора подразумевати гаранцију пуне аутономије српским заједницама са севера Косова, Косова Поља и Биначке Мораве, као и

43) В. Коштуница: „Одбрана Косова“, „Филип Вишњић“, Београд, 2008, стр. 9-10

44) Б. Кољевић у свом тексту „Државно питање Србије“ (објављен 2008.) констатује како је „Србија данас своје државно питање непосредно везала за стратегију европских интеграција, што практично значи за Европску Унију“. Она указује како „није јасно због чега се питање *останка Србије* као државе покушава артикулисати као нужно зависно у односу на процес европских интеграција“. Види Б. Кољевић: „Државно питање Србије“, у М. Суботић, Ж. Ђурић (прир.): „Србија – политички и институционални изазови“, тематски зборник радова, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 13

надлежност Србије над манастирима Грачаницом, Високим Дечанима и Пећком Патријаршијом“. Дакле, српске заједнице су аутономне на начин који је сасвим јасан и на који смо указали, а Србија задржава надлежност над три манастира. Што се ЛДП тиче, он је у свом ставу потпуно отворен пошто јасно у свом програмском документу истиче да се читав процес око статуса Космета одвија „у оквиру који води ка самосталности, суверености и независности Косова“. У оваквом опредељењу треба тражити и разлог због чега је ова странка водила активну кампању против доношења новог Устава Републике Србије 2006. године.

Може се, дакле, устврдити да је историјски след догађаја потврдио озбиљну утемељеност програмских опредељења оних политичких партија које су се доследно залагале за остваривање аутономије Космета унутар Србије. Разни више или мање екстремни захтеви с почетка последње деценије XX века (укидање аутономије, протеривање припадника албанске националне мањине, укидање школовања и службене употребе албанског као матерњег језика, итд.) показали су се не само као популистички, засновани на говору мржње, већ и као неоствариви. Одривање од таквих ставова је, међутим, код неких партија отишло у другу крајност, што их је довело на антисрпске програмско-политичке позиције кроз признавање независности Космета. Између осталог и због такве еволуције њихових ставова о Космету, те су партије углавном остале мало изнад или испод изборног цензуса на парламентарним изборима, као и оне нове, постпетооктобарске које су прихватиле такве политичке ставове, што потврђује исправност програмско-политичких опредељења оних партија на српској политичкој сцени које се, у различитим моделима и варијантама, залажу за опстанак Косова и Метохије у саставу Републике Србије. Имајући то у виду, оправдано је закључити да ће настојање за очувањем Косова и Метохије у саставу Србије и убудуће бити један од глобалних друштвених циљева Србије⁴⁵⁾, уз давање овој покрајини тзв. статуса суштинске аутономије.

ЛИТЕРАТУРА

а) Програмска и друга документа политичких партија

Десет тема око којих је потребно пости национални консензус, Г17+, јануар 2003. www.g17plus.org.yu/download/dokumenti/10tema.pdf

45) У. Шуваковић: „Политичке партије и глобални друштвени циљеви“, „Трећи миленијум“, Београд, 2004, стр. 320-323

- Другачија Србија*, ЛДП, Београд, <http://www.ldp.org.yu/cms/item/ldp/sr/program.html>
- Језгро десне Србије*, Председништво СПО, Београд, 2008. www.spo.org.yu/file/jezgrodesnesrbije_web.pdf
- Нацрт Устава Републике Србије*, ДСС, Београд, јул, 2003. www.dss.org.yu/view_file.php?file_id=9
- Платформа ДСС-НС за разговоре о формирању Владе Србије*, Београд, 31. јануар 2007. www.dss.org.yu/view_file.php?file_id=14
- Предлог Одлуке Народне скупштине Републике Србије поводом ЕУЛЕКС-а*, ДСС, Београд, јул, 2008, www.dss.org.yu/view_file.php?file_id=56
- Предлог плана Председника Републике Бориса Тадића за Косово и Метохију*, Београд, 2005, www.ds.org.yu/sr/dokumenti/dspredlog_plana_borisa_tadica_z_a_kim.pdf
- Принципи деловања*, СНС, Београд, 2008. srpskanaprednastranka.org/index.php?option=com_content&view=article&id=188&Itemid=313
- Програм Г17+*, Београд, 2004, www.g17plus.org.yu/download/dokumenti/program.pdf
- Програм Демократске странке*, Београд, 2001, www.ds.org.yu/sr/dokumenti/ds-program.pdf
- Програм ДСС*, Београд, 2007. www.dss.org.yu/pages/program.php?id=63
- Програмска декларација о децентрализацији власти у Србији*, СПО, Београд, децембар, 2007. www.spo.rs/file/decent.htm
- Програмска декларација VII Конгреса СПС*, СПС, Београд, 2006. www.sps.org.yu/uploads/progdek17.pdf
- Стратегија промена*, Политички савет ДС, Београд, 2005, www.ds.org.yu/sr/dokumenti/ds-strategija_promena.pdf

б) Радови објављени у часописима,
зборницима и монографије

- Базић, Ј: *Српско питање*, ЈП „Службени лист СЦГ“, Институт за политичке студије, Београд, 2003
- Ћинђић, З: *Србија у Европи*, V издање, ТАНЈУГ, Београд, 2004.
- Кољевић, Б: *Државно питање Србије*, у М. Суботић, Ж. Ђурић (прир.): „Србија – политички и институционални изазови“, тематски зборник радова, Институт за политичке студије, Београд, 2008
- Коштуница, В: *Одбрана Косова*, „Филип Вишњић“, Београд, 2008.
- Петровић, Д: *Анализа политичких странака у Србији у периоду 2000-2006, са аспекта најважнијих политичких и националних питања*, „Политичка ревија“ 4/2006, Београд, 2006.
- Смиљковић, Р: *Србија на раскришћу*, „Чигоја штампа“, Београд, 2006.
- Чавошки, К: *‘Коначно решење’ статуса Косова и Метохије*, у „Косово и Метохија – прошлост, садашњост и будућност“ (ур. академик К. Михаиловић), зборник радова с међународног научног скупа одржаног у Београду, 16-18. марта 2006. године, САНУ, Одељење друштвених наука, Београд, 2007.
- Шуваковић, У: *Политичке партије и глобални друштвени циљеви*, „Трећи миленијум“, Београд, 2004.

Шуваковић, У: *Инструменти мерења успешности политичких партија*, „Зборник Матице српске за друштвене науке“, бр. 118-119, Нови Сад, 2005.

Шуваковић, У: *Партије у Србији и Косово и Метохија 1990-2000*, „Национални интерес“, бр. 3/2009, Институт за политичке студије, Београд, 2009.

Шутовић, М: *Косово између поретка и аномије*, „Чигоја штампа“, Београд, 2009.

Uros Suvakovic

PARTIES IN SERBIA AND KOSOVO AND METOHIJA (2000-2008)

Summary

Two changes have determined the change of program attitudes of political parties in Serbia regarding the problems at Kosovo and Metohija: a) putting the southern Serbian province under the temporary directorate of Organization of United Nations in 1999, which was done by the resolution 1244 of the United Nations Security Council; that ended NATO aggression to our country and simultaneously the whole political process of solving this problem was internationalized maximally, while OUN was completely involved in its further solving; b) political changes of the 5 October 2000 in Serbia brought to power those political parties that had been opposition in the previous decade and with such a status they did not pronounce on Kosovo problem much, even at all; and when they did that, they usually followed attitudes of western governments with this regard; during that previous decade their program-political attitudes have evolved from pleading for canceling autonomous provinces in Serbia, with suggesting of the whole variety of radical-nationalistic and chauvinistic measures, to pleading for a wide autonomous of province.

Many political parties in Serbia have officially adopted completely new party programs in the first years of 21st century. Those that have not done that have performed a revision of the existing program documents, through various congress resolutions, declarations and similar. Various more or less extreme requests from the beginning of the last decade of the 20th century appeared to be not only populist, based on the speech of hatred, but also unrealizable. However, abandonment of such attitudes have gone to another extremity with some parties, which have brought them to anti-Serbian program-political positions with attitude in favor of recognizing independence of Kosmet. Apart from them, some new, after 5 October, parties in Serbia represent such the attitude. Identification of such political attitudes at non-minority

parties (parties that do not represent only national minorities) in Serbia was inconceivable before 5 October 2000.

The historical sequence of events has confirmed the serious foundation of program attitudes of those political parties that have consistently pleaded for implementation of autonomous of Kosmet within Serbia. Keeping that in mind, it is justified to conclude that endeavor for preservation of Kosovo and Metohija within Serbia will continue to be one of the global social goals of Serbia in future also, with giving to this province so called status of substantial autonomous.

Key words: Kosovo, Serbia, first decade of 21st century, program party attitudes